

Major gšt. Jan Srb:

Hospodářská mobilisace státu.*)

Úvod.

O hospodářské mobilisaci bylo již často a mnoho uvažováno nejen v zahraničí, ale i u nás a její důležitost nutí k tomu, aby nebyla vynechána příležitost seznámiti se s ní co nejpodrobněji. Nebude proto nijak na škodu věci, bude-li přihlíženo i k tomu, jak se na ni nazírá v cizině. Pro nás pak je tento problém zajímavým ještě tím, že o něm pojednává příslušník spojenecké armády.

I. Všeobecně.

Hospodářská mobilisace státu vyžaduje na počátku mobilisace, aby mírové hospodářství bylo přizpůsobeno potřebám války.

Za tím účelem vyžaduje již v míru velmi důkladné organisace, přesně vypracovaného plánu, speciální výchovy obyvatelstva a okamžité účinnosti jednotlivých opatření již za politického napětí.

Plán pro hospodářskou mobilisaci státu, jakož i úmysl hospodářského povznesení státu v míru pro účely národní obrany ve válce vyžadují pak organisaci zvláštního „hospodářského štábu“.

Takovýto štáb musí býti sestaven z odborníků všech odvětví, t. j. z delegátů jednotlivých ministerstev a ze zástupců hlavního štábu. Musí pracovati v nejužším styku s hlavním štábem, s ostatními ministerstvy, se správními a vojenskými úřady, s obchodními a průmyslovými komorami, atd. Jenom tak se dospěje k účelné pracovní metodě a učiní se přípravy, které umožní opravdové metodické a co možno nejúčinnější využití všech mocenských zdrojů státu.

II. Hlavní činitelé

mající vliv na hospodářskou mobilisaci.

1. Především třeba míti na zřeteli vlastnosti národa a jeho výchovu, které musí býti usměrňovány tak, aby vyhovovaly žádoucímu účelu. Z vlastností národa možno usuzovati na výsledky jeho práce a podnikání, na schopnost výživy a obrany státu, na organisaci a kvalitu armády.

Člověk jako obsluhovatel zbraní, obdělavatel půdy, zaměstnanec průmyslu je nejhlavnějším činitelem ve státě, a proto jeho síla a výkonnost fyzická, intelektuální i morální musí býti vždy na úměrné výši požadovaných úkonů.

2. Zdeděná půda vyžaduje zvláštního zájmu. Ona má vliv na vlastnosti národa; stejně tak způsob obdělávání půdy určuje množství a výkonnost zdrojů, obživu a udržování obyvatelstva a armády, t. j. sílu a hranice obrany státu.

3. Zdroje státu třeba neustále zkoumati a studovati v každé příčině jejich výkonnosti: přebytky a nedostatky, opatření pro zlepšení, zavedení a nahrazení těchto zdrojů při současném zření na výkonnost

*) Tento článek je zpracován podle knihy „Služby a etapa“, kterou napsal a se schválením rumunského hlavního štábu vydal plk. gšt. Artur Phleps, profesor vysoké válečné školy v Bukurešti.

a pracovní metodu národa, na kapitál, který je k dispozici, na výkonnost dopravních prostředků a p.

4. Zkoumajíce průmysl v jeho mírové a válečné činnosti, musíme si dáti tyto otázky:

a) Odpovídá náš průmysl jak v míru, tak ve válce potřebám státu?
b) Opatření, kterých máme potřebu a jež lze provést, aby byla zvýšena výkonnost průmyslu pro válečné potřeby, aniž bychom byli závislí na cizině, t. j. jsme po té stránce soběstační?

c) Jaká je situace surovin pro zpracování v průmyslu?

d) Máme strojová zařízení pro zvýšení průmyslové výkonnosti?

e) Jak zvýšíme počet pracovního personálu, především odborníků?

f) Vyhovují dopravní prostředky?

g) Je dostatek budov pro pracovní personál atd.

5. Finanční situace státu se svým tak ohromným vlivem na veškeren hospodářský život nemůže býti opomíjena.

Odpovídají státní finance potřebám státu a armády?

Je možno je zlepšit a jak?

Způsob a výše finanční závislosti na cizině.

Jak možno využití státních financí k organizaci obrany, aby tím nebylo nepříznivě dotčeno celkové hospodářství státu, atd.

III. Zkušenosti o hospodářské mobilisaci.

Abychom zjistili potřeby pro hospodářskou mobilisaci státu, je třeba přihlédnouti k opatřením, jež učinily západní mocnosti před válkou a během světové války. Tu pak shledáme mnoho nedostatků a nepředvídanosti v různých směrech, nedisciplinovanost a neporozumění občanstva a mnoho jiných různých překážek.

Zkušenosti západních mocností poznovu dokázaly, že hospodářská organizace zajišťuje úspěch jen tehdy, je-li založena na zvláštnostech války a na jejich vlivu na celkový život národa.

Hospodářský život státu je výstavnou budovou, jejíž základy a pilíře jsou v tak těsném poměru, že veškeré pokusy o přeskupení a o násilné změny mají za následek jen neúspěch, ba v mnohých případech i výsledky opačné těm, jež byly zamýšleny.

Účelem tohoto článku není zabývat se do podrobností problémy hospodářské mobilisace, ani vysvětlovati vývoj, kterým musily projíti západní státy po této stránce během poslední války. Různé brožury a spisy povolanějších autorů a odborných znalců mohou nás o této věci s dostatek poučiti.

Omezíme se proto jen na několik málo příkladů, aby mohly býti stanoveny všeobecné zásady, na nichž musí býti postavena a vybudována hospodářská mobilisace státu.

Zásobování, výstroj, zbrojní průmysla a doprava byly dominujícími problémy všech soupeřů; tyto problémy měly hlavní úlohu jak v životě armády, tak i obyvatelstva, neboť jsou v těsném a vzájemném poměru k sobě.

Jestliže řešení problému zásobování obyvatelstva naráží již v míru na značné poměrně obtíže, tím složitějším a obtížnějším stává se jeho řešení v době válečné, kdy se rázem mění základna zásobování

přeskupením obyvatelstva,
mobilisací armády,
mobilisací průmyslu a
mobilisací veškerého hospodaření ve státě.

Těmito operacemi se značně snížila pracovní výkonnost zejména v zemědělství. Přeskupení obyvatelstva vyhlášením mobilisace bylo vždy nepřirozené. Dopravní proudy a většina dopravy vůbec pozměnily rázem své směry ke směřům normálním, pozměnila se forma výživy obyvatelstva i armády a ztížily se, resp. zanikly styky se sousedními státy, stejně tak ustal i dovoz ze zahraničí, kteréžto dvě otázky měly významnou úlohu v mírovém hospodářském plánu státu.

Centrální mocnosti byly na příklad brzy blokovány a zůstaly jim tak k dispozici jen jejich vlastní zdroje. Pomoci zvenčí pomalu, ale nezadržně ubývalo, aby ke koci války téměř úplně zmizela.

Dohodoví spojenci měli možnost zjednat si potřebné zdroje po celou dobu války téměř z celého světa, neboť jejich dovoz byl znesnadňován jen nepřátelskými námořními akcemi.

Tato hospodářská převaha dohodových mocností vytvořila solidní základnu pro „válku hospodářskou“, jejíž význam je nejučinnější, neboť má destruktivní vliv na veškeré obyvatelstvo blokových států, připravující tak katastrofální konce.

Hranice možnosti obrany lze přibližně stanovit podle mírového statistického materiálu. Energie bojujících ochabuje v poměru k utrpěným ztrátám a úspěch se přiklání k tomu soupeři, jenž má materiální převahu a jehož bojovníci na frontě i za frontou, v továrnách, dolech atd. jsou lépe zásobováni, t. j. jsou fyzicky odolnější a tím také méně náchylní k morálnímu rozkladu. Výsledek práce dělníků je proto v přímém poměru k jejich silám.

Je jasno, že všichni vedoucí činitelé státu musí soustřediti své úsilí k tomu, aby rozšířili hranice obrany státu co nejvíce, ba podle možnosti je vůbec odstranili účelnou a přesnou organizací všeho podnikání ve státě.

Počáteční nedostatky a opominutí mohou býti později jen velmi těžko napraveny, ba jejich náprava bude zhusta vůbec nemožná; škody takto způsobené budou pak pocitovány po celou dobu války a zanechávají citelné stopy v hospodářské organizaci a celém životě státu.

Je velmi zajímavé sledovati, v jak úzkém poměru jsou jednotlivá hospodářská odvětví státu, která se navzájem buď doplňují nebo poškozují.

Kdežto některé odvětví vyžaduje zvláštní podpory, aby vyhovovalo potřebám armády nebo obyvatelstva, vidíme, že toto favorisování je na škodu jinému odvětví, které však rovněž vyžaduje, aby mu bylo přiznáno přednostní právo. Kompromisy na jedné straně, časové a plánovité favorisování jednoho nebo druhého odvětví na straně druhé jsou nezbytné a nutné, ale provést lze je jenom tehdy, je-li zajištěno jednotné řízení celku.

Výživa obyvatelstva a armády vyžaduje na příklad co největší šetrnosti v spotřebě obilnin a rozmnožení dobytka v míře nejvyšší. Rozmnožení a chov dobytka vyžaduje zvláště při výkrmu bravu spotřebu obilnin, jež jsou však především opět nutné k výrobě chleba. Brambory a cukr jsou velmi nutné a potřebné látky k výživě obyvatelstva, průmysl výbušin jich vyžaduje zase k výrobě alkoholu.

Kdežto nástup, pohyby a vydržování armád vyžadují co nejbohatších a neúčinnějších dopravních prostředků, průmysl státu a celková hospodářská činnost (která se zvýšila ve všech svých odvětvích) vyžadují rovněž zvýšené potřeby těchto dopravních prostředků.

Úkoly na frontě vyžadují silných, zdravých a vytrvalých mužů; tytéž požadavky se však stejně oprávněně kladou v průmyslu a v ostatním hospodářském životě, poněvadž tato odvětví mají svůj význam a vliv pro činnost na frontě.

Taktické požadavky žádají výrobu granátů, ba převahu tohoto druhu střeliva v organizaci dělostřelectva; je však možné, že případný nedostatek výbušin (nitrátů) způsobí zvýšenou fabrikaci šrapnelů. Na konstrukci tohoto náboje však nepříznivě působí to, že za války není možno vyráběti ve velkém počtu rozbušku tak přesnou, jak jí vyžaduje balistika.

I když se státní správa pokouší, aby maximálními nebo minimálními cenami čelila spekulaci obchodníků a lakotných výrobců, přece jen osobní egoismus z obavy před nedostatkem anebo dokonce i hladem podporuje lichvářské obchodování a nutí tak obyvatelstvo k skrytí potravin a zboží.

Ačkoli státní správa pomýšlí zařazením obchodních a technických expertů (známých ve veřejném životě jako schopní odborníci) v státních organizacích dodat hospodářské činnosti těchto oficiálních organizací více elastického, přirozenějšího a širšího života s úmyslem předejiti tak co nejvíce byrokratismus, přece jen se v praxi ukázalo, že déle trvající činnost takovýchto organizací státní správy přemění většinu těchto mužů tak, že se i z nich stanou byrokraté.

Podmínkou pro výkon jednotlivců i zvířat jak na frontě, tak v zápolí jest, aby byli co možná nejlépe zaopatřeni a živeni, a to nejlepšími potravinami — na druhé straně zase nedostatek potravin vyžaduje, aby potraviny byly tříděny jak podle jakosti, tak i podle množství, ba aby byly nahrazeny surogáty s mnohem menší výživností. Výsledkem těchto opatření je pak úpadek pracovní výkonnosti, a proto bude nutno rozmnožiti pracovníky, aby bylo dosaženo téhož výsledku. Tyto pracovníky pak nutno odejmouti jinde, v jiném odvětví, které je tudíž tímto základem opomíjeno a znehodnocováno.

Nedostatek pracovníků vyžaduje, aby byli nahrazeni strojovými zařízeními; naproti tomu nedostatek takovýchto průmyslových odvětví stejně jako snížená výrobní schopnost továren pracujících zásadně pro potřeby armády staví se proti tomuto požadavku.

Účinná výkonnost a trvanlivost zbraní, strojů, vozidel, oděvu a obuvi vyžaduje odolného materiálu nejlepší kvality; nedostatek surovin, rychlé opotřebení, nedostatek schopného továrního dělnictva a zrychlení tovární výroby mají za následek úpadek kvality výrobků a používání různých náhražek materiálu. Velmi často se proto může státi, že vynálezy a výhodná zdokonalení v některém z těchto odvětví nebudou moci býti ani uskutečněny.

Rízení celkového hospodářského života státu vyžaduje ústřední organizace k zajištění jednotnosti názorů a jednotné činnosti celku; skutečný provoz průmyslu, zemědělství atd. vyžaduje za to velmi rozdílné decentralisace atd. atd. Ve všech odvětvích života státu se takto projevuje jakýsi spojitý koloběh.

Za starých časů zanechávali zbraně schopní mužové svých mírových povolání a zaměstnání (obdělávání půdy, různá řemesla atd.), uprazdňo-

vali dílny, opouštěli zemědělské práce a obchodní věci atd., aby se ozbrojili a bojovali v řadách armády; dnešní válka zase vyžaduje účinného spolupůsobení ve všech odvětvích občanského života ve státě.

Mírová práce mužů za frontou musí být co možná vykonávána ženami, aby tak byl co nejvíce zvýšen počet bojovníků na frontě; přes to však výkonnost jednotlivých odvětví nemá ztratiti příliš mnoho na své výrobní schopnosti.

V etapě a ve zmenšené míře i u některých útvarů služeb armády v poli budou dovedné a pracovitě ženy hledány.

„Válka je systémem náhražek.“ Toto konstatování se může učiniti nejen na frontě během operací armády, nýbrž i v občanském životě v zápolí.

Proto čím více ten onen stát je osamocen a odkázán výhradně na své vlastní síly a zdroje, tím energičtěji a účinněji musí využití svých sil a schopností a tím pilněji musí hledati způsoby různých náhrad, které by jej osvobodily od morálního tlaku k materiálnímu zhroucení před vyčerpáním sil morálních.

Proto můžeme sestaviti ve velkých rysech

IV. zásady hospodářské mobilisace státu:

a) Hospodářský systém za války musí odpovídati zvláštnostem války a jejím vlivům na veškeren občanský život.

b) Hospodářská organizace státu musí shrnovati všechny mocenské zdroje státního území, kdežto zdroje, které se dovážejí ze zahraničí, nutno považovati jediné za výhodný přebytek.

c) Přeměna mírového hospodaření ve válečné musí býti provedena co možná nejpřirozeněji, bez přílišných třenic a na podkladě přesně stanoveného, předem připraveného a známého plánu.

d) Hospodářská organizace státu musí počítati s materiálním egoismem jednotlivců a povolit výrobcí v jeho výrobě přiměřený výdělek.

e) Podnikatelskému a obchodnímu duchu třeba ponechat volné pole činnosti, aby byla umožněna zdravá konkurence a upraveny přirozeným způsobem tržní ceny jednotlivých výrobků.

f) Permanentní hospodářskou statistikou musí býti vedeny v evidenci materiální síly státu a včas konstatovány přebytky nebo nedostatky mezi normálními mírovými a válečnými životními potřebami státu.

g) Materiálních zdrojů státu musí býti racionálně využito, aby se nikdy nedošlo na hranice možnosti obrany státu.

To, co není ve vlastnictví státu, musí býti zaopatřeno ze zahraničí již v míru nebo za politického napětí, a to v takovém množství, které stát může během války spotřebovati.

Toto opatření vyžaduje rozumného soustředění a roztržení prostředků všech druhů hned při vypuknutí války, a to se zřetelem na hospodářskou válku, kterou by byl stát izolován od zdrojů v zahraničí.

h) Centralisací řízení a decentralisací výkonu přihlíží se k zvláštním požadavkům a potřebám jednotlivých krajů, vymýtí se úzkoprsé a byrokratické systémy, zabrání se zbytečným pohybům a přesunům prostředků a jich vhodnému uložení, což může míti snadno v zápětí jejich zkázu dříve, než jich mohlo býti použito.

i) Treba exploatovati všechny materiální síly státu podle předem dobře studovaného a připraveného plánu, který se zakládal na „povinné pracovní službě“ všech občanů (mužů i žen) stejně jako na exploataci

továren, dolů, závodů, dopravních prostředků atd. soukromých majitelů za peněžitou náhradu podle platební schopnosti státu.

j) Nejprísnejšími tresty nutno čelití lichvě, řetězovému obchodu a podvodným dodávkám špatného nebo nepotřebného materiálu pro armádu nebo pro jiné státní úřady; stanoviti třeba i trest smrti na tyto zločiny.

k) Hospodářské problémy státu za války musí býti studovány již v míru, a to vědecky, aby byly lépe pochopeny, prakticky připraveny a snadno prováděny. Na všech státních vysokých učilištích by měla býti zřízena zvláštní stolice pro studium těchto otázek.

l) Obyvatelstvo státu musí býti již v míru uvědoměno a poučeno o hospodářských otázkách za války, aby tím byla usnadněna a zajištěna účinná a užitečná spolupráce všech složek.

m) Významní činitelé, jimž za války případnou hlavní a nejdůležitější úkoly při provádění hospodářského plánu, musí býti již v míru orientováni o svém poli působnosti. Měla by jim proto býti dána příležitost k intelektuální přípravě tím, že by každý předurčený jednotlivec podával své návrhy v tom oboru působnosti, jehož řízení za války mu připadne.

Jak? To zůstane úkolem studia znalců a vědců toho onoho oboru a „státního hospodářského štábu“.

My vojáci pak musíme znáti důležitost této látky jak v míru, tak ve válce a musíme spolu působiti všemi svými silami, slovy i skutky k hospodářskému posílení a osamostatnění své vlasti, k zvýšení materiální obrany, aby náš stát byl schopen ubrániti se nepřátelským útokům bez nebezpečí, že dosáhne hranic možnosti materiální obrany.

Štábní kapitán Florián Špičák a npor. Ladislav Hes:

Chemická válka a její vojenský význam.

Úvod.

Pokusy použítí otravných anebo dusivých látek ve válce nejsou novinkou, která byla zavedena ve světové válce, nýbrž sahají do dávné minulosti. Zdá se, že první pokus byl učiněn za války peloponéské (431—404 před Kristem), kdy Sparťané při obléhání Plataj a Delia napustili dříví smolou a sírou a zapálili je pod hradbami těchto měst, doufajíce, že obránci budou udušeni a tím bude usnadněn útok Sparťanů.

Ve světové válce, kdy válečící strany použily všech technických prostředků, od kterých očekávaly, že budou míti vliv na konečné její rozhodnutí, setkáváme se také s použitím bojových plynů. Přímým popudem k jich užití byla válka zákopová a vyspělý chemický průmysl, který byl s to zásobovati válečné armády potřebnými bojovými plyny.

Je to historický den 22. dubna 1915, kdy Němci u Yprů provedli první vlnový plynový útok, kterýmžto dnem počíná chemická válka.

I. Bojové plyny.

Látky, jichž používáme v chemické válce, nazýváme bojovými plyny — bojovými látkami nebo také bitevními plyny. Bojové plyny mohou býti látky skupenství plynného (chlor, při teplotě vyšší než 8° též fosgen),